

Z TEATRÓW STOLICY

Moralitet polityczny Tolstoja

Zoia Karczewska-Markiewicz

„Zmartwychwstanie” *) jest no-
wym godnym uwagi osiągnię-
ciem Teatru Powszechnego. Od
paru lat teatr ten mierzy siły
na zamjary, podejmując ambitne
zadania na miarę scen wielkich,
pracujących w doskonałych wa-
runkach. Tym razem bardzo
nieźle w przedstawieniu
„Wojny i pokoju”, czy „Ham-
leta” wyczuwa się skrepowanie
małą przestrzenią sceniczną.
Szczególnie w scenach zbioro-
wych brak szerszego „oddechu”,
głębszej perspektywy. Potęguje to
wrażenie oprawa plastyczna, któ-
rej podstawowym elementem są
kratki wstępujące. Akcja dramatu
toczy się w potężnej klatce uwień-
czonej czerwonym stępem —
orlem dwugłowym, jako znakiem
ucisku i bezprawia. Pomysł w za-
sadzie trafny, oddający sugestyw-
nie demaskatorski sens tej po-
litycznej powieści nie pozbawio-
nej akcentów moralizatorskich.

Przy szczupłości przestrzeni sce-
nicznej najklarowniej zaryso-
wuje się drugi akt dramatu
rozegrany w sytuacjach ra-
czej kameralnych. W tej czę-
ści wystąpiły też najpełniej
istotne walory powieści: je-
dnolitość kompozycyjna i prze-
jmująca analiza psychologiczna,
stanowiące jej dominujący ele-
ment konstrukcyjny. W odróżnie-
niu od „Wojny i pokoju” oraz
„Anny Kareniny” jest „Zmar-
twychwstanie” utworem zwartym,
unerwionym dramatycznie. Nie
ma tu epickiej mnogości wątków
i epizodów, którymi Tolstoj hafto-
wał swe powieści wcześniejsze.
Stanowi więc „Zmartwychwsta-
nie” materiał chyba podatniejszy
dla adaptacji scenicznej; nie trzeba
kunsztownych zabiegów, by
jego treści przekazać widzowi.
Dlatego drażniąca i zbyteczna wy-
daje się postać narratora, zwa-
żając w tych momentach, gdy ko-
mentuje przeżycia bohaterów o-
becnych na scenie. Po prostu du-
bluje rolę. Tekst narratora jest
zresztą zbyt nikły, by mógł wy-
wołać efekt epickości całego spek-
taklu, który w gruncie rzeczy ma
charakter widowiska zamkniętego
w ramach dramatu samego, a nie
„opowiadanego”. W insce-
nizacji Adama Hanuszkiewicza
trzeba podkreślić staranie o wy-
dobycie kolorytu i nastroju
„Zmartwychwstania”, zagęszcza-
jącej się stopniowo atmosfery
smutku i grozy, która ciąży nad
życiem prostych ludzi, przemie-
nianych wyrokami lekkomyślnych
sądów w więźniów i katorżni-
ków. Reżyser komponuje obrazy
z dużą inwencją i poczuciem
rytmu. Pięknie i malowniczo zo-
stała rozwiązana scena nabożeń-
stwa w cerkwi więziennej. Wspie-
rającym elementem jest tu mu-
zyka Augustyna Blocha, który wy-
akcentował nastrojowo „wspom-
nieniowy” motyw wielkanocnych
pieśni, przewijający się parokrot-
nie w toku akcji. Raz po raz jed-
nak słuszność tła muzycznego
jest zbyt natrączywa.

Zainteresowanie skupia Tolstoj
przede wszystkim na dwóch
postaściach: Katarzynie Masłowej
i Księżu Dymitrze Niechludowie,
w którym — jak wiadomo — nie
brak rysów autobiograficznych.
Ale jedynie dramat Masłowej po-
został do dziś w pełni żywy,
krwisty, głęboko nas poruszają-
cy. Dramat Niechludowa-arysto-
kraty, który przeżywa dręczące
wyrzuty sumienia po uwiedzeniu
i porzuceniu biednej dziewczyny,
z jego winy wykołowanej, który
chce odkupić swą winę przez roz-
danie ziemi chłopom i poślubie-
nie swej byłej kochanki, a obec-
nie prostytutki — dramat ten w
odbiorze dzisiejszej widowni nie
jest pozbawiony akcentów tragi-
komicznych. Nie wierzymy w
szczerą i autentyczną tę po-
stać, zarysowanej melodrama-
tycznie, łączącej cechy „nosicie-
la” utopijnej filozofii tolstojow-
skiej z cechami dekadenta. Sądzę,
że w dzisiejszej inscenizacji
„Zmartwychwstania” Niechludow
powinien występować w cieniu
Masłowej, tylko jako postać wy-
jaśniająca fabularny wątek dra-
matu. W interpretacji Hanuszkie-
wicza rysuje się ta figura pierw-

szoplanowo i tak wyraziście, że
zbyt silnie jest wyakcentowany
jej „dramat sumienia”. Stąd w
ogólnym wyrazie spektaklu na-
stępuje pewne naruszenie pro-
porcji w wypunktowaniu istot-
nych, najważniejszych dla nas
treści „Zmartwychwstania”. Ha-
nuszkiewicz prowadzi zresztą tę
rolę z dużą kulturą, kreśli su-
gestywną sylwetkę arystokraty —
znakomicie „zrosnięty” w kostiu-
mem, bezbłędny w ruchach, ge-
stach, mimice dystygowanego
księcia.

Wybitnym sukcesem Zoii Ry-
siówny jest rola Katarzyny Ma-
słowej. Z prostotą, naturainością
i przejmującym natężeniem prze-
żyć psychicznych ukazuje arty-
stka tragedię dziewczyny, która
stoczyła się na dno upadku, za-
chowując wrodzoną prawdość ser-
ca. Rysiówna potrafiła połączyć
wyzywający i cyniczny wyraz ze-
wnętrzny Masłowej z odcieniem
wewnętrznej szlachetności, który
jedną jej sympatię widowni. Taką
jest właśnie Katusza w powieści
Tolstoja. Wierne uwypuklenie
istotnych cech wewnętrznych tej
postać zadecydowało o zwycię-
stwie aktorskim Rysiówny, choć
wizerunek zewnętrzny Masłowej,
wylaniający się w toku lektury
„Zmartwychwstania” wygląda od-
miennie. Z szacunkiem dla wnik-
liwego wysiłku artystki stwierd-
zam, że jest to najbardziej uda-
na z jej ról, jakie dotychczas wi-
działem.

Koncentrując uwagę na posta-
ciach czołowych, traktuje reżyser
inne figury dramatu jako tło,
które moim zdaniem jest opraco-
wane zbyt pobieżnie. Z licznej
galerii typów zapamiętałam jed-
nak parę ostro i wyraziście
ukształtowanych postaci. W epi-
zodycznej roli Madame Katajewy
stwarza Janina Martini świetnie
wystudiowany typ raffiny. Na tej
twarzy widać całą biografię. Cze-
sław Roszkowski znakomicie wy-
raża rezygnację, nonszalancję i
swoiste poczucie humoru Niewie-
rzącego. Wyróżniają się wśród
sędziów przysięgłych Mieczysław
Serwiński (Pułkownik) i Tadeusz
Czechowski (Bakłaszow), Marek
Wojciechowski jako sekretarz
stanu, Teofila Koronkiewicz —
Matriona, Małgorzata Lorento-
wicz — kocieteryjna Mariette.

*) Lew Tolstoj „Zmartwych-
wstanie” według dramatyzacji
N. D. Wołkowa, przekład: Ja-
cek Frühling i Wacław Rogo-
wicz, inscenizacja i reżyseria:
Adam Hanuszkiewicz, sceno-
grafia: Krzysztof Pankiewicz,